

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ-ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΡΟΝΟΣ Γ'.

ΑΘΗΝΑ, Κυριακή 13 του Μην ΙΟΥΝ

ΓΡΑΦΕΙΑ: Οδός Οικονόμου αριθ. 4 — ΑΡΙΘ. 148

ΑΝΟΙΧΤΟ ΓΡΑΜΜΑ

Αγαπητέ μου Ταγκόπουλε,

Έβγαλες έναν ωραίο τόμο, το δράμα σου *Ζωντανοί και Πεθαμένοι*, μαζί με δυο πολύτιμα δηγήματα, τη *Χρυσανθή*, τον *Τάφο στο γιαιό*, κι αντί πρόλογο, ανοίγεις το βιβλίο σου μ' ένα γράμμα σέ μένα. Μπράβο σου! Βλέπεις δηλαδή πως χωρίς καμιά ψεύτικη μετριοφροσύνη, αφού είσαι τόσο δεινός όχτρος τής ψευτιάς, σου λέω πως λαμπρά έκαμες και μου το πρόσφερες τόσο νόστιμα το χρυσό σου το γράμμα. Και ξέρεις γιατί σου μιλώ έτσι; Γιατί εμείς οι δημοτικιστάδες, κοντά στη γλωσσική, την έθνική πανάσταση, καταφέραμε και μιάν άλλη, που ίσως μήτε μεις ακόμη δεν την καταλάβαμε, μ'α που δεν είναι λιγώτερο έθνική, που μπορεί κιόλας ν' είναι σημαντικώτερη. Και ποιά τάχα; Η πανάσταση, φίλε μου, ο καθαυτό νεωτερισμός, είναι που όλοι μας εμείς αγαπιούμαστε αναμεταξύ μας. Για τούτο μου γράφεις και του λόγου σου τέτοιο γράμμα. Μέσα μας νοιώθουμε την αγάπη, τη μαθαίνουμε και στους άλλους. Πες το δά, πρωτάκουστο πράγμα στην Ελλάδα.

Καλέ, τί αγάπη. Αιτρεία είναι αυτή. Η καρδιά μας λιώνει. Κάποτες και χωρίς ν'α το υποψιαστούμε. Κοίταζε τώρα τηλεοπτικά, όταν ξέσπασε ο πόλεμος ο κακοήθικος, όταν οι δασκάλοι δ' ντρεπόντανε ν'α μ'α αποκαλέσουνε προδότες και ξαναρχίσανε οι άτιμες οι βρισιές, όταν και δυο τρεις δικοί μας, παραγμένοι με το δίχως άλλο από τις φωνές, τραδιόντανε, τί στοχάζεται ο Παλαμάς; Ν'α μου αφιέρωση ποίημα πρωτοσέλιδο στο Νουμά σου, και τί ποίημα! Νά, τέτοιο, ν'α χαρή κανείς στη ζωή του, και ν'α μ'ην ξέρη που ν'α κρυφτεί. Άκουσε τώρα και το πιο νόστιμο. Φαντάστηκε ο καλός μας ο Παλαμάς πως το ποίημά του, την ώρα τής παραζάλης και τής απαρνησίας, τόγραψε από χρέος. Το χρέος του βέβαια πως το κάνει ο Παλαμάς και με το παραπάνω. Μ'α δεν είδε πως το κίνημά μου έβγανε αγάπης κίνημα. Μ'α αγαπ'α ο Παλαμάς όπως και γώ τον αγαπώ. Και δεν τ'ονοιώσει! Αλήθεια, τί νοιώθει αυτός ο άνθρωπος; Τώρα που δ'ε μ'α ακούει, ας ξεθυμάνω πιά και γώ. Νοιώθει περίφημα ο Παλαμάς τί αξίζει ο ένας, και τί αξίζει ο άλλος. Πάντα στο ποδάρι κ' έτοιμος μάλιστα ν'α διαλαλήση την αξία του καθενός μας, κάτι κιόλας ν'α τής προσέση. Ο διάβολος! Μόνο τη δική του την αξία ν'α μ'η νοιώθη, ν'α μ'ην το νοιώθη, τί διαμάντι

μοναδικό, ανάμεσα σ' όλους έμεις, είναι ο ίδιος! Θυμώνεις ή δ'ε θυμώνεις; Έγώ πιά ν'α που θυμώσα και δημόσια—ώσπου ν'α του τ'α ψάλω κι άλλη φορά.

Μ'α πως ν'α θυμώω, θ'α μου π'ες, αφού αγαπιούμαστε τόσο πολύ αναμεταξύ μ'ας; Μ'η θαρρέψης πάλι, φίλε μου Ταγκόπουλε, πως έγινε ζάχαρη και μέλι από την κορφή στα νύχια. Την ειρήνη, ζήτημα δ'εν είναι πως τη συμβουλεύω στους δικούς μας, πως τη θέλω με την καρδιά μου, πως τη θέλει κ' η όρθη κρίση, αφού νομίζω και τάποδειξα πόσο μ'α σφέρνηει. Δ'εν είπαμε όμως πως μ'α σφέρνηει ν'α μ'α χτυπούνε. Si vis pacem, para bellum. Άχαμνó δ'εν είναι, τουλάχιστο ν'α καμωθής πως σηκώνεις το χέρι, όταν έρχεται άξαφνα καταπάνω μας κανένας που λέγεται δημοτικιστής και μ'α ρίχνεται αλύπητα. Δηλαδή, δ'εν πάει ως εκεί το κακό, γιατί και το χτύπημα έχει την τέχνη του. Έπειτα, δ'εν μπορεί ο καθένας ν'α χτυπήσει μήτε ν'α χτυπηθεί τον καθένα. Μ'α βλέπω κάποτες κι ακολουθούνε μερικά γελοία. Θυμώμαι που ένας μου έλεγε μ'α μέρα πως δ'εν παραδέχεται τις ιδέες μου. Πολύ χάρηκα, έπειδή σ'α δ'εν παραδέχεται κανείς τις ιδέες του άλλου, αφού σημαίνει πως θά'χει δικές του, και το πράμα είναι κάπως σπάνιο. Έτσι χάρηκα και φέτο διαβάζοντας πως «Τα «Παναθήναια» τ'α όποια εκπροσωπούν τ'ες ιδέες του διευθυντού των, κάθε άλλο είναι παρά περιοδικόν έχον σχέση με τ'ες ιδέες του κ. Ψυχάρη (αυτό πολύ σωστά και φρόνιμα τ'ο γράφει ο άνθρωπος). Είμαι υπέρ τής δημοτικής, άλλ' όπως εγώ την έννοώ και όπως την έννοούν, πιστεύω, όλοι οι μ'η σχολαστικοί.» (άδινε, σάββατο, 5 Φλεβάρη 1905).

Ο καημένος ο Κίμωνας Μιχαηλίδης! Κοιτάζει πόσα πράματα μ'α έμαθε σ'ε πέντε γραμμίτσες, πως ιδέας έχει, πως πιστεύει, πως ένθδει και πως είναι. Ο καημένος ο Κίμωνας Μιχαηλίδης! Τ'α λέει, και ν'α είσαι βέβαιος πως τ'ο νομίζει πως κάτι λέει. Τ'ο νομίζει πως και τη δημοτική τη μελέτησε, πως και τ'ο ζήτημα τ'ο γλωσσικό τ'ο παίζει στα δάχτυλά του, πως μ'α βγήκε τώρα και γλωσσοθέτης. Ο καημένος ο Κίμωνας Μιχαηλίδης! Μήπως όμως κι ο αγαπητός κι αγαπημένος μου φίλος, θιασώτης και πιστός λιθανιστής, Γρηγόριος Ξενόπουλος δ'εν ξανάρχισε τ'α ίδια; Φαίνεται πως μου δείχνει σ'ε τί γλώσσα έπρεπε ν'α γράψω τη Ζωή κι αγάπη στη μοναξιά. Ο καημένος! Μου τ'ο δείχνει αυτό σ'ε μ'α επίκριση. Μ'α εγώ νομίζω πως θά'πιανε τον τόπο του—γιατί αλλιώς μπορεί ν'α είναι κι άτοπο—μόνο αν τ'οδειχνε σ'ε κανένα του παρόμοιο βιβλίο, έννοείτχι πολύ καλύτερο.

Μ'η συχίζεσαι, Ταγκόπουλέ μου. Ν'α διασκεδάζης. Θέλεις και γώ ν'α σου πώ; Για ν'α καταλάβης τί γίνεται σήμερα στην Ελλάδα και ν'α μ'η χολο-

σκάνης, ανάγκη πρώτα πρώτα ν'α πειστής πως όλοι τους είναι παιδιά. Παιδιάτικα τ'α καμώματα, παιδιάτικα τ'α μυαλά. Πως αλλιώς μπορείς ν'α μ'ας τ'ο ξηγήσης πως υπάρχει ακόμη ζήτημα γλωσσικό; Δ'εν ξηγιέται διαφορετικά. Σ'ε ζάλισα τ'ο χειμώνα με σωρό άρθρα για τ'η γλώσσα. Τώρα με τ'ην άνοιξη, σ'α ν'α τ'ο μετανοιώνω. Δ'εν τ'ο φαντάζεσαι τί μακριά μακριά μου που τ'ους βλέπω, τόσο τόσο μακριά που μόλις τ'ους ξεδιακρίνω. Και ξέρεις, φίλε μου, γιατί; Γιατί καταπιάστηκα βιβλίο καινούριο και με συνεπήρανε πάλι τ'α ιδανικά μου. Βιβλίο θέλει τ'ο έθνος για ν'α ώριμάσει. Περνούνε οι άνθρωποι πολέμοι σ'αν τ'α σύννεφα με τάγερι. Τ'ο βιβλίο, τ'ο βιβλίο τής τέχνης και τής αλήθειας, μ'ησκει και δ'εν περνά.

Μ'α από ξανάρχουμαι στην πρώτη μας την κουβέντα, που θ'α λ'ες πως την ξέχασα. Όχι. Τώρα μάλιστα θα'ρ'ω μπορούμε ν'α ψυχολογήσουμε κείνο που σου έλεγα για τ'ην αγάπη μας στην αρχή. Εμείς αγαπιούμαστε από δυο λόγους, αγαπιούμαστε γιατί έχουμε καλή καρδιά και γιατί με την καρδιά μας γράφουμε όμορφα βιβλία. Στα βιβλία μας αλήθεψε τ'ο περίφημο τάρχαίο επίθετο, καλοκάγαθος.

Όραίο και καλό τ'ο βιβλίο που μ'α δημοσιεύεις τώρα και σ'ε. Άν οι Σλάβοι σ'ε πλερώνουνε, θά'ταν έφικς έργο ν'α πλερώνανε και τ'ους δασκάλους. Όραίο τ'ο βιβλίο σου για τ'ην τέχνη του, καλό για τ'ην αγάπη του. Αγάπη και τέχνη, αυτά είναι τ'αληθινά του τ'α γνωρίσματα. Θέλουνε όμως και μάτια για ν'α τ'α δ'η κανείς, μάλιστα η τέχνη, που έχει τ'ο μεγάλο τ'ο προτέρημα ν'α μ'η φαίνεται. Κατώρθωσες κάτι που είναι από τ'α πιο δύσκολα συναρπάξεις τον αναγνώστη σου—γλήγορα έπιζω ν'α συναρπάξης και τ'ο θεατή σου—χωρίς καμιά πλοκή και περιπλοκή, με μιάν απλή κουβέντα. Λογαριάζονται στα δάχτυλα τ'α δράματα, όποιου τόπου κι αν είναι, που τ'ο καταφέρνουνε αυτό. Και σ'ε τ'ο καταφέρεις, ίσια ίσια γιατί δ'ε μιμήθηκες κανένα δράμα κανενός τόπου. Μίλησες όπως μιλάς, με τ'ην καρδιά σου για τούτο, πιάνει ο αναγνώστης τ'ο βιβλίο σου κι αδύνατό ν'α τ'αφήσει, προτού τ'ο τελειώσει. Τον τραβά η δύναμη τής ζωής. Και δ'ω π'α ν'α νίκησες άλλη δυσκολία. Τ'ους ξέρεις εκείνους που έρχονται άξαφνα και σου λένε. Άκουσε, θ'α σου δηγηθώ ένα πολύ γελοίο. — Σου τ'ο δηγείται, και δ'ε γελάς διόλου, έπειδή πρόσμενες ν'α γελάσης και φυσικά... γελάστηκες. Έσύ ώστόσο άπαρχής μ'ας έταξες ζωντανούς, κι αντίς ν'α βρούμε πως ζωή δ'εν έχει τ'ο δράμα σου όση φανταστήκαμε, από κάθε σκηνή του αναβλύζει κι όρμη καινούρια ζωή.

Ζωή στους χαρακτήρες και ζωή στίς ιδέες. Ν'α όμως που και τρίτη φορά βγήκες μ'α στοργής σ'ε άλλο είδος δυσκολία. Μπορεί μάλιστα ν'α ν'α κ' η μεγα-

λήτερη. Χαραχτῆρες καὶ ιδέες περνοῦνε σύνθηα γιὰ πράγματα διαφορετικά. Σὰν ψυχολογῆς εἶνα πρόσωπο, δὲ θὰ πῇ πῶς ἔρχεσαι νὰ μᾶς ἀραδιάσῃς τὰ φρονήματα τοῦ προσώπου ἀφοῦ γιὰ τὴν ἐπιστήμην, γιὰ τὴν τέχνην, γιὰ τὴν ἀρχαιολογίαν, γιὰ τὴν πατρίδα καὶ γιὰ τὰ πάτρια, γιὰ τοῦ τόπου τοῦ τῆς κυβέρνησιν καὶ τὰ πολιτικά. Ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου εἶνα, ἡ γνώμη τοῦ ἄλλου. Ἐγὼ σὲ θαμάζω ποῦ μᾶς εἰδείξῃς ἴσια ἴσια πῶς εἶναι τὸ ἴδιον. Τὰ πρόσωπά σου εἶναι ιδέες. Μὰ στίς ιδέες ἀφῆς ἔδωσες σάρκα, ἔδωσες καὶ ψυχὴν. Τάχαμες συμβολικά καὶ ζωντανά. Φέρνουνται ἀπαράλλαχτα ὅπως καὶ σκέφτονται. Τί λέω; Ἡ ἀγάπη τους, τὸ αἶσθημά τους συνεδέονται σφιχτὰ μὲ τὴν ἱστορικὴ τὴν ἀντίληψιν τοῦ καθενὸς γιὰ τὴν Ἀκρόπολιν. Τὴ βλέπει ἄξαφνα ἡ Χάρη μὲ μάτια ξένα, μὲ μάτια δανεικά, μὲ μάτια ποῦ δὲν εἶναι τὰ δικά της. Γιὰ τοῦτο τῆς πέφτει ἀδύνατο νὰ γαπήσῃ μὲ τὰ σωστά της. Λαφρόγνωμη καὶ λαφρόμυαλη. Ὁ Λάμπρος, ποῦ τὸντις εἶναι καὶ λαμπρός, βλέπει ἄλλιως τὴν Ἀκρόπολιν, μὲ νοῦ ἀμόλεπτο, μὲ κρίσιν ποῦ δὲν τοῦ τὴ χάλασε πρόληψιν καμιά. Γιὰ τοῦτο νοιώθει κατὰβαθα καὶ τὴν ἀγάπην. Ἀπὸ τὴν ἀντίθετον ὅμως τὴν ἱστορικὴ τους ἀντίληψιν, βγαίνουν σκηναὶ ποῦ δὲ θυμοῦμαι νὰ εἶδα τέτοιες πονηριὰς. Οἱ ἐρωμένοι σου—ἄς τοὺς πούμε κ' ἔτσι—τίς δυὸ φορές ποῦ κουβεντιάσαν ἀναμεταξύ τους, ἄλλα θέματα ὁμιλίας δὲν ξέχουν παρὰ θέματα ποῦ εἶναι τῆς διανοητικῆς, μπορεῖ μάλιστα καὶ τῆς λογικῆς· φιλονικοῦνε γιὰ τὴν ψευτιά καὶ γιὰ τὴν ἀλήθειαν. Ὡστόσο διῆς τί περιέργοι! Μᾶς συγκινοῦνε. Μᾶς συγκινοῦνε, ὅσα νὰ κλαίγανε, ὅσα νὰ μισοῖσαν ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, ὅσα νὰ τοὺς χωρίζε μάρη τύχη. Καὶ τόντις μάρη τύχη τοὺς χωρίζει, μὰ ἐσὺ βρήκες τὸν τρόπο νὰ μᾶς τραγουδήσῃς μὲ πρωτάκουστη φωνὴν τὸ αἰώνιον ντουέττο τῆς ἀγάπης, τοὺς χωρίζει ὁ λογισμὸς τους, ζωντανούς στὸν ἀνεξάρτητον τὸν ἄντρα, στὴ γυναῖκα τοῦ Ἀντρέα πεθαμμένος, τοὺς χωρίζουν ἀσμιχτοὶ κόσμοι, καὶ καταντάει τὸ δράμα σπαραχτικό, καταντοῦνε ἀνθρώπινα πάθη κ' οἱ ιδέες. Σὲ διαβάζω, κι ἀπορῶ, ἔδικα ὅμως, γιατί ἔπρεπε νὰ φανῇ τέτοιο ἔργο στὸ κλασσικὸ τὸ χῶμα ὅπου γεννήθηκε, ὅπου αἰῶνες βασιλέψαν ὁ Νουῦς.

Εἶσαι ποιητής. Ἄφησε καὶ μὴ σὲ μέλη γιὰ τὸ πῶς θὰ σὲ κρίνουν. Εἶπαμε πῶς στὴν Ἑλλάδα αἰῶνες βασιλέψαν ὁ Νουῦς. Δὲν εἶπαμε πῶς καὶ σήμερον βασιλέβει. Ἄν πιστέψῃς μάλιστα μερικοὺς φίλους μᾶς—

γιὰ τοὺς ἄλλους πᾶν ἰννοεῖται—φαίνεται πῶς ὁ Νουῦς μᾶς ἀποχαιρέτησε γιὰ πάει. Μὴ φαντάζεσαι τὸ λοιπὸν πῶς τὸ δράμα σου εἶναι ἄξαφνα ἔργο φιλολογικόν, ἀφοῦ ἀκούσα πῶς φιλολογία δὲν ἔχουμε. Ὁ Σολωμός, ὁ Βαλαωρίτης, ὁ Βηλαράς, ὁ Τυπάλδος, ξένοι πρὸς τὴν φιλολογίαν. Ὅλοι μᾶς ἐμεῖς ποῦ γράφουμε, τὰ βιβλία μᾶς δὲν εἶναι φιλολογικά. Ἰσως εἶναι παλὲ, μὰ τί τὰ θέλεις; δὲν ἔχουμε φιλολογία ποῦ νὰ ξύγῃ, ἀξία λόγου. Κατάλαβες; Ἀμὰ δὲν εἶναι ἀξία λόγου, ἡ φιλολογία πάθει νῆναι φιλολογία. Ἡ παρατηρητικὴ δύναμις τοῦ Ῥωμιοῦ ὡς ἐκεῖ πῆγε. Ὡστόσο, τί νὰ κάνουμε γιὰ νὰ γίνῃ ἀξία λόγου κ' ἡ δική μας, ἡ φτωχούλα; Νά, ἡ ἀξία λόγου πρέπει νὰ γίνῃ γνωστὴ καὶ στὴν Ἑβρώπην, γιατί ὁ Ῥωμιὸς εἶνα ξέρε, νὰ γνωριστῇ. Δὲ γνωρίστηκε, δὲν ὑπάρχει. Ὡστε, ὁ Ἰπσεν ὁ περίφημος, προτοῦ τὸν γνωρίσῃ ὁ κόσμος, φιλόλογος δὲν εἶταν κ' ἡ πατρίδα τοῦ φιλολογίου δὲν εἶχε. Ἀποχτήσῃ, τὴ στιγμή ποῦ γνωρίσανε τὸν Ἰπσεν. Ἐφτυχισμένη πατρίδα, καὶ φτυχισμένος ἄνθρωπος! Ἐμεῖς ἀκόμη καὶ σὰ γνωρίζομαστε, δὲν εἴμαστε ἀξιοί λόγου.

Ἐγὼ θαρρῶ τὸ ἐναντίον. Ἐγὼ θαρρῶ πῶς τὸ δράμα σου πλούτισε τὴ νεοελληνικὴν φιλολογίαν, δηλαδή πῶς φιλολογία ὑπάρχει στὴν Ἑλλάδα. Ἐχει μάλιστα πολλὴ ἀξία, τόση ποῦ μόνη τῆς ἀφῆ μπορεῖ νὰ διορθώσῃ τὸ κακὸ ποῦ μᾶς κάνει τὸ σχολεῖο κάθε μέρα. Δὲν εἶναι λόγια, εἶναι πράγματα. Γιατί, νὰ τὸ θέλουν ἢ νὰ μὴν τὸ θέλουν, τὰ ἔργα τὰ σημαντικὰ γραφθήκανε στὴ δημοτικὴ. Λοιπὸν ἀργότερα, ἢ θὰ σπουδάζουν ἢ δὲ θὰ σπουδάζουν τὴν φιλολογίαν τὴν ἐθνικὴν. Ἀ δὲν τὴ σπουδάζουν, τότες δὲ θὰ σπουδάζουν τίποτα, κ' ἔτσι δὲ μᾶς μέλει. Ἄν τὴ σπουδάζουν, ὅπως καὶ θὰ γίνῃ, θὰ νικήσῃ, χωρὶς ἄλλο, μαζί μὲ τὴν φιλολογίαν μᾶς κ' ἡ γλώσσα τῆς. Θὰ νικήσῃ ὡς καὶ στὰ παραμικρά. Μὴ βλέπῃς ποῦ γράφουν καὶ μὴν ἀκούς ποῦ λένε σήμερον τὴν τάδε ἢ τὴν τάδε λέξη καὶ ποῦ τὴν πῆραν ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα. Ἡ καθαρεύουσα ἡ καμαρωμένη δὲν καταδέχτηκε ἄξαφνα τὰ χρόνια τῆς φανήκανε πρόστυχα καὶ μᾶς ἔβγαλε στὴ μέση τὰ ἔτη. Μὰ τὸ ζήτημα δὲν εἶναι τί βγάζει καὶ τί δὲ βγάζει τοῦ λόγου τῆς· τὸ ζήτημα εἶναι, ἐμεῖς τί βάζουμε. Ἐμᾶς κατόπι θὰ διαβάζουν, ὅχι τὸ Γαζή. Ὅτι δοῦνε σὲ μᾶς, ἀφῆ καὶ θὰ ποῦνε, ἀφῆ θὰ μείνῃ, ἀφησε πῶς εἶναι κ' ἡ φυσικὴ λαλιά μας, πολὺ πρὶν πολὺχρονη ἀπὸ τὰ ἔτη τὰ δασκάλικα, ποῦ θὰ τὰ ξεπροβοδί-

σουμε πᾶ μὲ κάμποσα σπολλάτια.

Καταπιαστήκανε οἱ ἄμμοιροι δασκάλοι μὲ δουλειά, ποῦ μῆτε πῆγαν νὰ ξετάσουνε τὴ δυσκολία τῆς. Βαλθήκανε νὰ διδάξουνε τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν στὸ σχολεῖο, νὰ τὴ μάθουνε τὰ παιδιὰ, πρῶτα ποῦ μόλις τὸ κατάφερε ἡ Ἑβρώπη, ὅπου ἡ ἐπιστημονικὴ γνώση τῆς ἑλληνικῆς βασιλέβει, ὅπου ἐπιστήμη κατάντησε κ' ἡ παιδαγωγία, ὅπου βρίσκονται τόσοι καὶ τόσοι ξεδιακριμένοι, σοφοί, ἄξιοι δασκάλοι, ποῦ ἀκόμη καὶ σὰν παραδίνουνε τυπικόν, ξέχουνε καὶ σοῦ τὸ παραδίνουνε μὲ γούστο, μὲ κρίσιν, μὲ τὸ χρειάζομενο μέτρο, γιὰ νὰ νοιώσῃ, γιὰ νὰ γαπήσῃ τὸ παιδί καὶ τὸν τύπο καὶ τὴ λέξη. Ἀς διαβάζανε τουλάχιστον οἱ δασκάλοι μᾶς τί λὲς στὸ δράμα σου γιὰ τὴν ἀλήθειαν, ποῦ πρώτη βάση τους πρέπει νὰ τὴν ἔχουνε στὸ μάθημά τους, ἀκόμη καὶ σὰ μιλοῦνε γιὰ τοὺς Βουργάρους. Οἱ δασκάλοι ὅμως, τὴ λατρεία σου τῆς ἀλήθειας θὰ τὴν ποῦνε ἀντιπατριωτισμό. Ἐμένα ὁ ἀντιπατριωτισμός σου πολὺ μᾶρέσει, γιατί ἀφῆς εἶναι ὁ σωστός πατριωτισμός. Ἀκέρια κι ἀγνή νοιώθει κανεὶς μέσα τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδας. Πρῶτον γινώρισμα τῆς μεγάλῃς τῆς ἀγάπης, τὸ σίβας. Γιὰ τοῦτο τὴ δική σου τὴν ἀγάπην δὲν τὴ φωνάζεις στὰ κεραμίδια. Οἱ ἄλλοι ὅμως οἱ πατριώτες, τὴ φωνάζουνε τόσο πολὺ ποῦ κατάντησε νὰ ντρέπεται πᾶ κανεὶς νὰ λέγεται πατριώτης. Μπορεῖ παλὲ ὅσοι φωνάζουνε νὰ μὴν ξέχουνε καθαρόν τί θὰ πῇ πατριωτισμός. Δηλαδή, τὸ αἶσθημά τους καλόν, καὶ σὰν κάθε καλὸ αἶσθημα, ὠφέλιμον σ' ὅλους. Μὰ τὸ αἶσθημα δὲν τοὺς φτάνει· τὸ αἶσθημά τους γίνεται πάθος, καὶ τότες βλάφτει. Παρατηρήθηκε σὲ πολλοὺς τόπους πῶς ὁ περίφημος σωβινισμός—ἡ λέξη γνωστὴ καὶ στὴν Ἑλλάδα—φέρνει ἀποτελέσματα ὀλέθρια, ἴσια ἴσια ἐπειδὴ κ' εἶναι πάθος. Παρατηρήθηκε καὶ ἀκόμη πρὶν περιέργο, ποῦ τέτοιος πατριωτισμός γιὰ τίποτα δὲν τόχει νὰ καταστρέψῃ τὴν πατρίδα, κάποτες χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ καταλάβῃ τὸ κακὸ ποῦ τῆς κάνει. Ἐννοεῖται, ἀφοῦ τὴν πατρίδα τὴ θέλει ὅπως ἀφῆς τὴ φαντάζεται πῶς πρέπει νάνα. Ἀμὰ τὴ θέλεις ἐσὺ ἄλλιως, θὰ γυρέψῃ τὸ θάνατό σου, πάει· νὰ πῇ τὸ θάνατο ἐνός πατριώτη. Μὰ πατρίδα τί ἄλλο εἶναι παρὰ πατριώτης καὶ πατριώτης καὶ πατριώτης; Δὲν πειράζει. Κάλλιστα ἡ πατρίδα νὰ χαθῇ, γιὰ νὰ βγῇ νικητὴς ὁ σωβινισμός ἀπάνω στὰ χαλᾶσματα τῆς. Κ' ἔτσι μὲ τὸ πάθος, ἀπὸ καλὸ αἶσθημα ποῦ εἶταν στὴν ἀρχή, γιννοῦνται, θρίφουνται μέσα του καὶ περ-

Κ ΘΕΟΤΟΚΗ

ΤΙΜΙΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Ἡ ταβέρνα τοῦ Δημάτσου ἐπουλοῦσε τὸ καλλίτερο κρασί κ' εἶχε μάγειρα σπάνιο. Ἦταν εἶνα μεγάλο πλακόστρωτο μαγαζί, σκοταδερό τὴν ἡμέραν, μέσα σ' εἶνα στενὸ σοκάκι τῆς χώρας, καὶ τὴ νύχταν ὁμοίως λίγο φωτισμένο ἀπὸ μερικά σιδερίνια λυχνάρια, ποῦ ἐκρεμόνταν ἐδῶ κ' ἐκεῖ, πάνουθ' ἀπὸ τὴν οὐνίστρα καὶ τὰ τραπέζια, καὶ στὸν πύρον τῶν βαρελιῶν. Κόσμος ἐσυναζόταν ἀφοῦ πλῆθος· ἀλλὰ τώρα ἡ ὥρα ἦταν προχωρημένη κ' οἱ πολλοὶ εἶχαν φύγει· μόνο τέσσεροι τεχνίτες τῆς χώρας εἵπαιζαν ἀκόμη στὰ χαρτιά τὸ κρασί τους, καὶ δύο ἄλλοι

ἐκουβέντιαζαν σοβαρὰ μπρὸς σὲ δύο ποτήρια γιομάτα.

Ἐμπῆκε τότες μέσα εἷνας χωριάτης, γέροντας, ψηλός, λίγο γυμνός ἀπὸ τὰ χρόνια, μ' εἶνα χοντρὸ δικανόκι στὸ χέρι. Τὸ πρόσωπό του δὲν ἦταν ἄσκημο μ' ὅλην τὴ χαλάρωσιν τοῦ καιροῦ, τὲς ζᾶρες τῆς ἡλικίας· τὰ χεῖλη του ἦταν παχειά, ἡ μύτη χοντρή λίγο, τὰ μάτια ζωερὰ καὶ γοργοκίνητα. Ἐκαλησπέρισε καὶ τὸν ἀντιχαιρέτησάν ὅλοι· ἔπειτα ἔπῃ κ' ἐκάθισε σιμὰ στους δύο τεχνίτες, ποῦ ἐκουβέντιαζαν, γιατί ἀπάνου στὰδεια τραπέζια τὰ φωτερὰ ἦταν σθημένα.

Ἐρώτησε τὸν ταβερνέρην:—«Μοῦ δίνεις νὰ φάω;»

«Δὲν ἔχω παρὰ τυγανισμένα ψάρια» ἀποκρίθηκε ὁ Δημάτσος· «εἶχα πολὺν κόσμο ἀπόψε· ἀλλὰ τὸ κρασί μου εἶνε ἀθάνατο.»

«Καλὰ· φέρε μου» εἶπε ὁ χωριάτης.

Οἱ τεχνίτες ἐκοίταζαν τὸ νεύομερο, κι' ὁ ἕνας, ἀπὸ κείνους ποῦ δὲν εἵπαιζαν, ἄντρας ἡλικιωμένος, τὸν ἐρώτησε:—«Γέροντα, ἀπὸ τί χωριὸ εἶσαι;»

«Ἀπὸ μακρινὸ μέρος, ἀπάντησε, ἐνῶ ὁ ταβερνέρης τοῦ φέρνε τὸ φαγητὸ ἀπὸ τὸ Ροπίλα.»

Ὁ συνομιλητής του ἐχαμογέλασε, τὸν ἐκοίταξε ξεταστικά, κ' ἔπειτα μίαν γουλιὰ κρασί· ὁ ἄλλος

τεχνίτης, ποῦ ἐφαινόταν χτίστης ἀπὸ τὰ δεστωμένα ρούχα του, τὸν ἐρώτησε πειραχτικά:—«Αἱ γέροντα, καθόνται τώρα ἡσυχά οἱ χωριανοὶ σου, ἢ σκοτόνται πάντα;»

Ἡ ὀψὴ τοῦ χωριάτη ἐσκοτίνασε, ἔπῃρε μίαν χαψιά, κ' ἀπολογήθηκε:—«Πῶς ρωτᾷς ἔτσι γιὰ τὸ χωριό μου; Δὲν ξέρεις πῶς εἴμαστε τίμιος κόσμος, ὅσο ἄλλου πονηριὰς, οὐδὲ στὴ χώρα; Κι' ἐν ἀκούεται καὶ δὲν εἶνε ὅμως ποτὲ δολερὸν.»

«Εἶνε ἀνῆσυχοι οἱ χωριανοὶ σου» εἶπε ὁ χτίστης μ' ἀδιαφορίαν.—«Θυμοῦμαι, εἶνε τώρα χρόνια πολλὰ, ἐφτιάνανε στὸ Ροπίλα μίαν ἐκκλησίαν, τὸν Ἀν-Νικόλα· κ' ἐγένηκε καὶ ποῦ δὲ θὰ λησμονηθεῖ ποτέ. Εἶνε πάνου ἀπὸ εἴκοσι χρόνια. Εἶχε σκοτώσει τὸ Γλαβοστάθην ὁ Μάγρης.»

Ὁ γέροντας ἀναστένανε, ἐκοίταξε δλόγουρά του, τὸ πρόσωπό του ἔπῃρε ὀψὴ ἐπίσημη, κι' ἀποκρίθηκε:—«Εἶμαι ὁ Μάγρης.»

Ὅλοι τὸν ἐκοίταζαν κατὰμματα· καὶ οἱ τέσσαροι παίχτες ἄφηναν τὰ χαρτιά περιέργοι.

«Ἀλήθεια» τοῦπε ὁ χτίστης ἀδὲ γνωρίζεσαι.»

Τότες ὁ Μάγρης ἄρχισε νὰ λείει:

«Σὰς τόπκ, εἴμαστε τίμιος χωριὸ καὶ τίμιος εἶμαι. Ὅτι ἐκαμα τόκαμα χωρὶς δόλο, μάρτυράς μου.

χύνονται τριγύρω του όλα τάχαμνά τὰ αἰσθήματα, ἡ ζούλια, ὁ φτόνος, τὸ μῖσος, κι ὅλες οἱ ἀχαμνὲς οἱ συνήθειες, ἡ ψεφτιά, ἡ συκοφαντία, κι ὅ τι θέλεις. Ὁ σωθινίστας πολὺ ἐφκολα βγαίνει καὶ προδότης. Γιατὶ ἐχί; Ποῦ δὲ σὲ πᾶει τάχα ἡ στενοκεφαλιά; Δὲ σοῦ λῆω πάλι· συχνὰ ὁ σωθινισμὸς εἶναι ὄχι ἀπὸ πάθος, μὰ μόνον καὶ μόνον ἀπὸ κερδοσκοπία. Τί λές; Ἄς ἀφήσουμε πῶς τοῦ ἀξίζει πολλές φορές καὶ τὸνομα τσαρλατανισμός. Γνωστὴ κι ἀφθὴ ἡ λέξη στὴν Ἑλλάδα.

Ὡς ἐδῶ νομίζω συμφωνοῦμε. Τώρα ὅμως ἴσως μαλλώσουμε. Τίποτα! Θὰ μαλλώνουμε, ἂν δὲν ἐγραφε τὴν ὥραία ἐκείνη τὴ φράση ποὺ ἀποκρίνεται ὁ Λάμπρος τῆς Χάρης: — «Μπα! γιὰ τὸν παπού μου μιλάτε τόσο ὥρα; Δὲν κατάλαβα. Μὰ ὁ παπούς μου δὲν πῆθανε. Ὁχι! Ὁ παπούς μου ζεῖ, γιὰ μένα τουλάχιστο ζεῖ... μέσα μου... τὸν νοιώθω. Ἄν εἴτανε ἄνθρωπος ὁ παπούς μου ποὺ νὰ πεθαίνει, καθόλου δὲ θὰν τὸν λογάριζα... Σὰς εἶπα ἐγὼ πο- τίς πῶς πῆθανε ὁ παπούς μου;»

Ἀπὸ εἶναι τάληθινὸ καὶ τὸ βαθὺ τὸ νόημα τοῦ ἔργου σου. Οἱ πεθαμμένοι δὲν εἶναι οἱ ἀρχαῖοι. Ζοῦνε πάντα καὶ πάντα. Πεθαμμένοι ὅσοι δική τους ζωὴ δὲν ἔχουνε, ὅσοι δὲν τὸ κατάλαβαν πῶς ζοῦνε μέσα μας οἱ προγόνου, ὅσοι γυρίζουνε στὸν τάφο τοὺς προγόνους καὶ θάβονται μαζί τους, γιατί δὲν τοὺς νοιώθουνε πῶς εἶναι ζωντανοί. Ὁχι! τὴν Ἀκρόπολη δὲ θέλεις νὰ τὴ βγάλῃς ἀπὸ τὴ μέση. Ἀπὸ τὴ μέση θέλεις νὰ βγάλῃς ἐκείνους ποὺ ἀνεβήκανε ἀπάνω καὶ δὲ ζωντανέψανε. Ἡ παρωδία δὲν εἶναι ζωὴ. Ζωὴ, νὰ ζῇς ὁ ἴδιος. Κι ἀπὸ μᾶς μαθαίνουνε οἱ ἀθάνατοι, ποὺ γιὰ τέτοιο λόγο ζήσανε κι ἀκόμη ζοῦνε. Δὲ ρητορέβω. Γιὰ πράγματα πολὺ θετικὰ σοῦ μιλῶ. Μήπως δὲν τὰ εἶδαμε καὶ τώρα; Μήπως δὲν ἀκούσαμε, μήπως δὲ διαβάσαμε τί εἶπε ὁ κόσμος γιὰ τὴν παράσταση τῆς Ἀντιγόνης; Ἄν εἴτανε κοινὴ γνώμη στὴν Ἀθήνα, κοινὴ γνώμη δηλαδὴ ποὺ νὰ σέβεται τοὺς ἀρχαίους, τέτοια παράσταση δὲ θὰ τὴν ἔφινε νὰ γίνη. Ἐγὶνε ὥστόσο καὶ συνάμα ἔγινε τὸ μασκαράλικο σωστό. Μασκαράλικο νὰ τὸ ποῦμε, ἀφοῦ ἡ τραγωδία—καὶ τί τραγωδία!—κατάντησε κωμωδία. Ἐλα ὅμως νὰ υποθέσουμε πῶς ὑπάρχει ἀξιαφάνεια στὴν Ἀθήνα τὸ σέβας, πῶς ὑπάρχει στὴν Ἀθήνα ἡ ἀγάπη γιὰ τοὺς ἀρχαίους, πῶς τοὺς θέλουνε καὶ πῶς τοὺς τάφους γονατιστὰ τοὺς παρακαλοῦνε νὰ νοιώθουνε, γιὰ νὰ χαρῇ ἀκόμη ὁ λαὸς τὸ πρόσωπό τους, ἂς υποθέσουμε πῶς δὲν τοὺς ἔχουνε

ὁ Θεός, ποὺ ἔβλεπε μέσα στῆς νύχτας τὸ σκοτάδι. Δουλειὰ περασμένη τώρα· ἀφοῦ τὴ φυλακή μου τὴν ἔκαμα (καὶ πόση;—δεκατέσσερα χρόνια) γιατί θὰ λῆω ψέμα; Μὰ τὸ ξέρε ὅλο τὸ νησί, μόνον ἐσύ, φαίνεται, ἀλησμόνητες. Θέλεις νὰ μάθεις ὅλα ἀπὸ τὴν πρώτη ρίζα;...

Παλὰ στομάχια μᾶς ἐχώριζαν· κατὶ γιὰ παλληκαριές (ἀφτός, ὁ Θεός σ' ἠρώρε) τον, ἐπείραζε τὴν παρῆα μου), κατὶ γιὰ γυναικοκουβέντες, σὰν εἴμαστε ἀνύπαντροι κ' οἱ δύο, κατὶ γιὰ τὰ χτήματά μας. Ἐξήραστε τέλος ὀχτρεμένοι· σὰν ἱμποροῦσε μ' ἔβλαφετε. Ὑπαμονετικά ἐγὼ ἔδινά τόπο τῆς ὀργῆς. Μὰ ἦσαν ἐκλογές δημοκρατικές,—θὰ τὸ θυμάσαι, ἀφοῦ ἐχτιζες τὸν Ἀν-Νικόλα,—κ' ἐδρεθήκαμε ἀντίθετοι, φυσικά...

Μία νύχτα ὁ Γλαβοστάθης ἐκαθόταν στὸ μαγαζὶ μὲ κομματάρες· ἰλογαρίζαν τοὺς ψήφους· ἐγὼ ἐδιάβαινα κι' ἔκουσα μ' ἐμελετοῦσαν. «Ἐξήντα ψήφους σέρνει ὁ Μάγρης» ἔλεγε κάποιος.

«Ἐγὼ τότε κάνω νὰ μὴ βγεῖ ἀπὸ τὸ σπῆτι τὴν ἡμέρα τῆς ἐκλογῆς» ἀπάντησε ὁ Γλαβοστάθης, ἔπροσβάλληκα· ἐμπήκα στὰργαστήρι· κ' ἐκάθισα σιμά τους, καλῶρα σὰν τώρα. Ἀλλὰ δὲν εἶπαν λόγος· ὁ Γλαβοστάθης μόνον ἐχλώμιανε περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ἦταν τὸ φυσικό του, ἐντροπιάστηκε καὶ τῶρα.

γιὰ πεθαμμένους, παρὰ τοὺς βλέπουνε πάντα ζωντανούς, τότες τί παράσταση μποροῦσε νὰ γίνη! Πῆς τί ἀνάσταση καὶ τί χαρά! Θὰ φιλοτιμιόντανε νὰ πάρουνε μετάφραση τῆς Ἀντιγόνης, μετάφραση στὴ δημοτικὴ, στὴ ζωντανὴ τὴ γλώσσα. Θὰ παραγγέλνανε, ἂν δὲν εἶχανε. Καὶ τὸ πιὸ παράξενο εἶναι ποὺ ἔχουνε! Ἡ δὲν τὸ ξέρουνε τάχα πῶς φέτο ἴσια ἴσια τὴ μετάφραση ὁ Κ. Μάνος; Θὰ τὴν παρασταίνανε τὴ μετάφρασή του. Θὰ τὴν καταλάβαινε ὁ λαός, κι ὁ κόσμος ποὺ ἐρχόταν ἀπὸ παντοῦ μεριά στὴν Ἀθήνα, ὁ κόσμος θάλεγε· «Λαὸς ἰφτυχιμένος! Τὰ ριστουργήματά του, αἰώνια εἶναι, ἀφοῦ αἰώνως στὴ γλώσσα τοῦ τάκουε, ἀφοῦ καὶ σήμερα ζοῦνε!»

Ἀπὸ θὰ τιμοῦσε τὴν Ἑλλάδα. Γιατὶ πάντα θὰ τὴν τιμήσουνε οἱ προγόνου, ὅταν κ' ἡ Ἑλλάδα τοὺς τιμήσῃ, ὅπως τοὺς πρέπει, ὅταν τοὺς ζωντανέψῃ. Ὅποιοι λούστηκε, ψυχὴ καὶ σάρκα, στὰ νερά τὰ θάνατα τῆς Ὀμορφίης, ὅποιοι προσπάθησε νὰ ἀπνέψῃ τὸν ἀέρα ποὺ ἀναπνέανε, ὅποιοι γύρισε μὲ λαχτάρα, μελετώντας τὰ κείμενα τὰ θεῖα, νὰ τοὺς δῇ νὰ κινιῶνται, νὰ τοὺς ἀκούσῃ νὰ μιλοῦνε, ὅποιοι ἐννοίωσαν νὰντιλαλοῦνε τὰ λόγια τους στὴ ζωὴ του, στὴν ἴδια τὴν καρδιά του, ἔχ' ὅρια δὲν ἔχει ὁ θαυμασμός του, ἡ λατρεία του πρὸς ἀφτόν. Ἀφτοὶ πρῶτοι πρῶτοι δώκανε ὑπαρξὴ στὸν ἄνθρωπο, ὑπαρξὴ στὸ νοῦ του, ὑπαρξὴ στὴν καρδιά του, ἀφοῦ πρῶτοι δώκανε γλώσσα καὶ στὴν καρδιά καὶ στὸ νοῦ. Γλώσσα ζωντανή. Ἐννοεῖται, ἀφοῦ πρῶτοι ἀνακαλύψανε τὴ ζωὴ.

Εἶσαι ἀληθινὸς ἀπόγονός τους, ἐσύ, φίλε μου, ποὺ τοὺς πολεμᾷς σὲ ζωντανὴ γλώσσα καὶ ποὺ τὸ δράμα σου ζῇ.

Ὁ φίλος σου

ΨΥΧΑΡΗΣ

Ὁ Γερμανὸς ἀρχαιολόγος. — Ἀγαστὶ κύριε Μιστριώτα, ἐρίμα ἀποτυπῶσαι τὴν ὁματέρην μορφήν φωτογραφικῶς, ὅπως τῶν ὡραιοτήτων τοῦ ἐνδόξου ὁμῶν ἔστεις ἀνάμνησιν τινὰ ζῶσαν προσκλήσῃ. Βούλῃ τῇ ἐσέῃ μου ταύτῃ εὖνους γενέσθαι;

Μιστριώτης. — Ὁ γὰρ εἶ «Ἐγὼ καὶ ἐπὶ ἐγκαλ- λώπισμα καὶ ἀγλάστια τῆς τῶν σοφῶν ταύτης πόλεως εἰμί.

Ὁ Γερμανός. — Ἐξέστί μοι ποιῆσαι τοῦτο;

Μιστριώτης. — Ποῖς... (μονολογῶντας) φαίνεται ὅμως ἐπὶ γιὰ νὰ διαλέξῃ ἐμένα μέσα σὲ τόσους ἄλλους ὅμαι καὶ ὁμορφος.

Οἱ ἐκλογὲς ἦρθαν κ' ἐφυγαν· ἡ νίκη μας τὸν ἐπάθιασε· ἤθελε νὰ μὲ χτυπήσῃ, μὰ δὲν εἴφερε πῶς. Μία μέρα ἀνταμωθήκαμε στὸν κάμπο· ἔφηνε φάρσα ἀπὸ τὴ θάλασσα γιὰ πούλημα· μ' ἐκοίταξε μὲ μάτι ἀνήμερο· ἐγὼ ὅμως τὸν ἐσίμωσα καὶ τοῦπα: — Ἀτὶ ἔχεις, μωρὲ Γλαβοστάθῃ;

«Τίποτα» μ' ἀπάντησε δίχως νὰ σταματήσει.

Ἐγὼ τοῦ πῆγα κατόπι, ὥς τὸ χωριό· ἤθελα νὰ τοῦ δεῖξω πῶς δὲν τὸν ἐφοβόμουν. Στὸ φόρο τοῦ ἀναποδόγυρα τὴν κόρα μ' ὅλα τὰ ψάρια καὶ τοῦ τὰ τσαλαπάτησα. Ἀφτός ἐφώναζε. Τοῦ τὰ πλῆρωσα.

Αἰγες μέρες ἔπειτα ἀνταμωθήκαμε ἕνα βράδι σ' ἕνα μαγαζὶ τοῦ χωριοῦ. Ἦταν μαζὶ τοῦ ὅλη του ἡ παρῆα· πέντε παιδιὰ τῆς φωτιᾶς. Πετιέται τότες ὁλόρθος καὶ μοῦ λείει: — ἈΜάγρη, εἶσαι ἄτιμος, ἄτιμος, ἄτιμος!

Ἐθῶμωσα μὰ ἐβαστάχτηκα (κανεὶς δὲν πρέπει νὰ ὑπακούει τὸ θυμὸ του) καὶ τοῦ κάνω: — Ματαπῆς το!

«Εἶσαι ἄτιμος, ἄτιμος, ἄτιμος!»

«Ματαπῆς το!» Καὶ τὸ ματᾶπε ἐννιά φορές ὅλο, ὅλο. Τοῦ λῆω σοβαρὰ καὶ μὲ βραχνὴ φωνή: — «Γλαβοστάθῃ» κράτησε τὴ γλώσσα· μὴ ματαβρίσεις τί τὰ λόγια ποὺ θὰ σοῦ πῶ, ἂν ματανοίξεις τὸ

ΤΟ ΓΙΟΦΥΡΙ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

ΤΡΑΓΩΔΙΑ *

Ἀφιερωμένη
Τοῦ φίλου μου Κ. Τρικογλίδη
Στὴν Ἀλεξάνδρεια

Καὶ τώρα ποὺ παρήγγειλε τὴ σάρκα, κ' εἶσαι
[ὦραφο στοχεῖς,
Ἦρθε κ' ἐπὶ τὴν ἐράδα σου γιὰ νὰ μὲ ταξιδέψῃς.
Καὶ τριγυρνᾷς με, ὀδηγητῇ, μέσα στὰ στέστερα
[τοῦ Ὀνειρου,
Καὶ μὲ περνεῖς ἐπὶ τὰ τέταρτα τῆς Σκέψης.
(Κ. Παλαμῆς. — Ἡ Ἀσάλευτη Ζωή.—
Ἐκατὸ Φωνές).

ΧΡΥΣΟΓΛΑ

Σμαράγδα μου... τί γέρνεις τὸ κεφάλι σου, παιδί μου,
Πάνου στὸ χέρι σου καὶ κάθεται θλιμμένη;
Ποῖς πόνος τάχα τὴν καρδιά σου κρυφοτρῶει;

ΣΜΑΡΑΓΔΑ

Δὲν ξέρω, μάννα μου γλυκιὰ, τί μοῦ βραβαίνει
Τὰ στήθια σὰν κακὸς βραχνᾶς. Ὁ νοῦς μου τρέμει
Πῶς μαύρη συφορὰ τὸ σπῆτι μας θὲ νάβρῃ.
Βαριὰ ἡ ψυχὴ μου θλίβεται χωρὶς νὰ ξέρω
Τὸ λόγο. Ποῦναι τὸ παιδί μου νὰ ξεχάσω
Στὸ γέλιο τοῦ τάθωο τὴ θλίψη μου; νὰ διώξῃ
Ἡ πρόσχαρη θωριά του τῆς καρδιᾶς τὸ φόβο;
Μήτ' ὁ Θωμᾶς δὲ φαίνεται. Κεῖδ τὸ γιοφύρι
Μέρα καὶ νύχτα τὸν κρατεῖ σιμά του, κι ὅλη
Τὴ λεβεντιά του μάρανε καὶ σὰν τὴ Λάμια
Τοῦ τρώει τὴ νιότη μ' ἀγρυπνίες καὶ μ' ἐγνοίες.
Μὰ ἀκόμα δὲ στεριώθηκε. Καταραμένο!
Στὰ στήθια τοῦ καλοῦ μου στέριωσες τὸν πόνο...
Λές ὅτι πείσμα τῶρα καὶ τὸ ποτάμι
Στὸ ρέμα του νὰ μὴν ὀρθοσταθῇ γιοφύρι
Γιὰ νάχῃ πάντα τὰφρισμένο τοῦ τὸ στόμα
Διάπλατο καὶ κορμιὰ σὰν Ἀδὴς νὰ ρουφᾷ.
Ὡς πὸς ἀκόμα θὰ ρουφήξῃ! Πόσες πίκρες,
Στοιχεῖο τοῦ ποταμοῦ, θὰ φέρῃς στὸν καλὸ μου;
Θάβρῃ στιγμὴ ποὺ ἡ τέχνη του θὰ σὲ νικήσῃ.

* Ἡ ἱστορία γίνεται στὰ Μεσαιωνικὰ χρόνια καὶ στὴν Ἀρτα.

στόμα, δὲ θὰ διορθωθῇ παρὰ μὲ αἷμα». Καὶ τὸν ἐκοίταζε κατῆματα.

Ἀφτός ἐρίξε τὸ βλέμμα ὁλόγυρά του καὶ, θαρ-
ρεῦντάς γιατί εἶχε ἀθρώπους σιμά του, μὲ ξανά-
βρισε δέκατη φορά. — «Εἶσαι χαμένος» μούπε κ' εἶ-
σαι ἄτιμος!

Κ' ἐγὼ λυπημένος τ' ἀποκρίθηκα: — «Γλαβο-
στάθῃ, δὲν εἶμαι καθὼς λές, οὔτε ὁ ἴδιος, οὔτε τὸ σῆ-
μου· γιατί κ' οἱ παπποῦνοι μου ἔκουσθησαν γιὰ παλ-
ληκαριές καὶ γώ. Δικός μου ἦταν ὁ Γεώργιος Σκάμπας,
ποὺ ἐκατάκλεισε ἕνα χωριὸ στοὺς Μύλους, κι' ἄλ-
λοι, κι' ἄλλοι. Μόνον ἐσύ τέτοιος εἶσαι· κλέφτης ἀ-
κουσμένος κι' ἀφορεσμένος· ἐσύ ἄτιμος εἶσαι· γιατί
ἐσέ, τὴ γυναῖκα σου τὴν εἶχα ἐγὼ πρὶν καὶ νὰ τοι οἱ
μαρτύροι νὰ σ' ἀποδείξω». Ἐτοῖς εἶπα κ' ἐβγάλα
ἀπὸ τὴ ζώση ἕνα μαχαίρι μακελλαρίσιο, ποὺ τῶσεν
πάντα μαζὶ μου· τὸ κάρφωσα ἀπάνου στὸ τραπέζι.

Ἀφτός ἀναταράχτηκε λιγωμένος ἀπὸ τὴν προσ-
βολή, ἐρίξε κατὰ γῆς τὸ φέσι του κ' ἐκίτρινισε.

«Βγάλε τᾶρματά σου» τοῦπα.

«Δὲν ἔχω» ἀποκρίθηκε.

«Σύρε φέρ' τα».

«Ποῦ προσμένεις;»

«Ἐδῶ».